

В. Г. ФЕДОРЕНКО, д-р екон. наук, проф.

(Спілка будівельників України, м. Київ)

Н. В. РАЙКОВСЬКА, докторант

М. Ю. ЄВЧИНЕЦЬ, докторант

Е. Ф. ЯКУШЕВ, докторант

(Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ)

БЮДЖЕТНО-ПОДАТКОВА ПОЛІТИКА ЯК ФАКТОР СТИМУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ

Наукові праці МАУП, 2003, вип. 9, с. 64–67

Бюджетна політика є інструментом реалізації фінансової політики держави на основі централізації частини прибутків суб'єктів господарської діяльності і розподілу їх відповідно до потреб і пріоритетів суспільства і завдань підтримки стабільності макроекономічної політики.

В основу всієї макроекономічної політики у теперішній та наступний період необхідно покласти узгоджені заходи уряду та Національного банку України (НБУ) щодо забезпечення надійної грошової стабілізації. Суттєве зниження інфляції та прогнозована стабільність валютного курсу гривні слід розглядати як одну з визначальних передумов не лише досягнення прогнозованих параметрів економічного зростання, а й збереження та нагромадження доходів населення. До відповідних завдань НБУ належить активне сприяння деоларизації української економіки шляхом збільшення гривневих активів порівняно із вкладеннями в іноземній валюті.

Життєво важливим завданням фінансової політики України є також першочергове зміцнення фінансів суб'єктів господарювання, інших юридичних осіб і домогосподарств. Без цього неможливо досягти реальної збалансованості державних фінансів. В умовах України необхідно забезпечити:

- відчутне зниження податкового навантаження;
- розширення бази оподаткування;
- вирівнювання умов оподаткування для всіх платників податків за рахунок скасування пільг (особливо тих, що надаються за галузевими та територіальними ознаками);

- створення ефективної та прозорої системи адміністрування податків, узгодженої із забезпеченням прав і обов'язків платників податків та інших обов'язкових платежів.

У бюджетній політиці уряд повинен:

- привести зобов'язання держави у відповідність з її ресурсами, забезпечити на цій основі реальну збалансованість та бездефіцитність державного бюджету;
- вжити заходи, які забезпечили б прозорість бюджетного процесу та дієвий контроль за використанням бюджетних коштів на всіх рівнях;
- привести у відповідність з Бюджетним кодексом України реформу міжбюджетних відносин;
- забезпечити надходження до бюджетів усіх рівнів тільки у грошовій формі;
- перевести місцеві бюджети на казначейське обслуговування;
- врегулювати кредиторську заборгованість державного бюджету;
- забезпечити своєчасність розрахунків за спожиті енергоносії на основі жорсткої політики енергозбереження у державній сфері.

Надзвичайно актуальним є утвердження ефективної системи управління державним боргом України, створення умов для її виходу на зовнішні ринки капіталу, продовження співпраці з міжнародними фінансовими організаціями, зокрема з питань реструктуризації боргу перед Паризьким клубом кредиторів. Усе це потрібно для зменшення боргової залежності держави.

Бюджетне фінансування слід використовувати лише для стратегічно важливих пріоритетних галузей економіки держави. Це впливає з розгляду прямих засобів державного регулювання інвестиційної діяльності. Основними об'єктами такого виду фінансування є об'єкти, визначені на макrorівні Кабінетом Міністрів України з подальшим затвердженням їх вищим законодавчим органом — Верховною Радою України. Передумовою бюджетного фінансування є необхідність забезпечення економічної стабільності та незалежності держави, підтримання життєдіяльності головних галузей економіки, забезпечення державної безпеки, проведення структурної перебудови. Прикладом цього може слугувати бюджетне фінансування підприємств ВПК, які є державною власністю, а продукція цих підприємств не може використовуватися пересічним громадянством. Разом з тим фінансування випуску продукції ВПК дозволяє забезпечити обороноздатність держави і, отже, бути прибутковою статтею експорту країни.

Кредитування з бюджету можна проводити за тими ж критеріями, що й фінансування з бюджету, розмежовуючи їх, наприклад, за критерієм належності об'єкта до державного сектору. Держава може надавати гарантії інвесторам, які в змозі ліквідувати інвестиційний ризик, що дозволяє підвищити мотивацію до вкладення коштів у проект з метою розробки та реалізації стратегічно важливих інвестиційних проектів.

Для України важливою є проблема максимальної можливих обсягів бюджетного фінансування народного господарства. При вирішенні цієї проблеми необхідно враховувати як існуючу структуру бюджету, так і можливість її реформування. Основними формами фінансування дефіциту бюджету до 1997 р. в країні була грошова емісія у вигляді кредитів Національного банку та зарубіжних кредитів, а в останні роки дефіцит бюджету покривався неемісійним шляхом облігаціями внутрішньої державної позики (ОВДП), випуск яких відбувався з метою залучення інвестицій. Саме через це нагромадження боргу впливало на зростання процентних ставок за державними цінними паперами, а цей процес сприяв відтоку значної суми коштів (фінансово-кредитних ресурсів з економіки) і обмежував можливості кредитування реального сектору економіки. І хоч в Україні було офіційно проголошено політику лібералізації економіки, фіскальна функція держави, яка характеризує ступінь її втручання в економіку, насправді посилилась. Посилення фіскальної функції держави відбувалося шляхом значного зростання податкового навантаження на вітчизняних товаровиробників і стало чи не найголовнішим чинником кризи в

економіці, збільшення обсягів бартерних операцій, зниження обсягів промислового виробництва, зростання обсягів тіньової економіки. І хоча на тлі економічного спаду відбувалося незначне скорочення дефіциту бюджету, видатки щодо обсягів ВВП мали стійку тенденцію до збільшення. Це свідчить про необхідність змін у бюджетному процесі.

У видатковій частині бюджету з року в рік зростала частка витрат на державне управління (3,4 % — у 1999 р., 6,7 % — у 2000 р.), і це є свідченням неефективного функціонування апарату управління на фоні економічного спаду. Бюджетне фінансування народного господарства за пріоритетними напрямками слід розглядати як державне інвестування на незворотній основі, але напрями бюджетного інвестування, що закладалися в бюджет, визначалися іноді впливом конкретної економічної ситуації, а іноді також тим, до якого промислового клану належали управлінці державного рівня.

Можна проаналізувати різні статті видаткової частини державного бюджету, які спрямовані на фінансування народного господарства, — це фінансування заходів з конверсії виробництва, надання коштів для реструктуризації вугільної промисловості. Хоч держава надавала підтримку паливно-енергетичним галузям, але не приділяла достатньої уваги машинобудуванню, металургії, хімічній, нафтохімічній промисловості, будівництву тощо. Це відбувалося на тлі різкого скорочення як централізованих, так і власних капіталовкладень підприємств, зношеності основних фондів, нерозвинених банківсько-кредитної системи і фондового ринку.

Економічне зростання, на траєкторію якого виходить держава, значною мірою залежить від структури видаткової частини державного бюджету. Забезпечувати економічне зростання в державі мають розвиток інфраструктури, який би сприяв приватним інвестиціям, розробка заходів з підвищення кваліфікаційного рівня трудового потенціалу, поліпшення складу трудового потенціалу населення, яке сприятиме підвищенню продуктивності праці, розвиток адміністративної і правової систем дія підтримки діяльності складного економічного механізму. Проблема досягнення раціональної структури видатків державного бюджету є надзвичайно складною, її необхідно вирішувати, скорочуючи обсяги видатків і, разом з тим, забезпечуючи хоча б мінімальний соціальний захист малозахищених верств населення.

Експерти МВФ, досліджуючи взаємозв'язок обсягів державних видатків і темпи економічного

зростання, дійшли висновку, що видатки позитивно впливають на економічне зростання, якщо вони сприяють поліпшенню зміни розміру капіталу у формі матеріальних активів, трудових ресурсів, технологій, ефективності використання ресурсів. Тобто державні видатки є вагомим фактором економічного зростання, але найбільш впливовим є не обсяг видатків, а саме їх структура.

Діючий бюджетний механізм регулювання економіки на сьогоднішній день не можна вважати ефективним. Скорочення видаткової частини бюджету необхідно поєднувати з рівнями інфляції, і якщо треба зменшувати обсяги споживання, а не обсяги капіталовкладень, то більші обсяги внутрішніх заощаджень повинні призвести до збільшення обсягів капіталовкладень і забезпечити економічне зростання держави.

Загальна концепція економічної політики України передбачає створення умов для довгострокового економічного зростання і поліпшення соціальної ситуації. Вона базується на необхідності відновлення фінансової стабілізації, розширення бази оподаткування, зниження державних витрат та рівня бюджетного дефіциту.

Основні напрями співпраці у фінансовій сфері між Україною та ЄС викладені у Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу та Угоді про партнерство і співробітництво. Зокрема, за статтею 67 УПС співробітництво України з ЄС спрямовується на полегшення включення України до загальноприйнятих систем взаємних розрахунків, розвитку банківських і фінансових послуг, спільного ринку кредитних ресурсів, фіскальної системи та її установ в Україні, а також послуг у сфері страхування.

Важливість ЄС як економічного партнера для України, безперечно, зростатиме й далі разом з розвитком ринкової економіки, фінансової та податкової політики в Україні.

У системі інструментів державного впливу на економіку особливу роль відіграють бюджетні (фіскальні) важелі регулювання, що характеризуються потужним стабілізаційним потенціалом. Макроекономічна стабілізація і створення умов для економічного зростання України можливі в результаті впливу на споживання інвестицій, державні витрати, чистий експорт. Бюджетні інструменти регулювання (державні витрати і податки) найбільш сильно впливають на перелічені складові сукупного попиту, оскільки державні витрати — його безпосередній компонент, а податки — фактор, що активно впливає на інші складові сукупних витрат. Це обумовлює необхідність дослідження можливостей застосування бюджетних

важелів регулювання в перехідній економіці України та його наслідків.

Економічна стабілізація — це наближення до параметрів економічної стабільності, тобто до такого стану економіки, коли забезпечується стійка тенденція до зростання виробництва в умовах повної зайнятості й відсутності інфляції.

На нашу думку, головна проблема вітчизняної фіскальної політики полягає в надмірному державному споживанні. Це викликає бюджетний дефіцит і пов'язані з ним проблеми. Причини такого стану можемо об'єднати в дві групи: відносно велика видаткова частина фінансування та її перевищення над доходною; низький рівень надходжень, насамперед податкових.

Державний бюджет є відображенням тієї економічної політики, яка проводиться в країні. Для оцінки ефективності бюджетної політики держави застосовують такі основні показники: структура доходів і видатків держбюджету; співвідношення доходної і видаткової частин бюджету. Перший показник відбиває рівень участі держави у процесі перерозподілу фінансових потоків в економіці країни для підтримки ринкової рівноваги через розвиток конкретних галузей і сфер діяльності, а також визначає ефективність перерозподілу фінансових ресурсів, зосереджених у державному бюджеті. Другий показник характеризує стійкість розвитку економіки.

Література

1. До питання про іноземні інвестиції в Україні / Д. В. Степанов, В. Г. Федоренко та ін. // Бюл. про приватизацію. — 2001. — № 1 (101). — С. 19–21.
2. Інвестиційні процеси в промисловості України: Моногр. / В. Г. Федоренко, О. Ф. Іткін., Д. В. Степанов та ін.; За наук. ред. В. Г. Федоренка. — К.: Наук. світ, 2001. — 447 с.
3. Міжнародні і правові аспекти інвестиційної діяльності в Україні: Моногр. / В. Г. Федоренко, О. Г. Чувардинський, О. Ф. Іткін та ін.; За наук. ред. В. Г. Федоренка. — К.: Наук. світ, 2002. — 505 с.
4. Розвинення фінансово-банківської сфери — шлях до удосконалювання інвестиційної політики / Д. В. Степанов, В. В. Степанова, В. Г. Федоренко та ін. // Фондовий ринок. — 2001. — № 2 (204). — С. 12–16.
5. Степанов Д. В. Государственное регулирование экономики и правовые аспекты формирования рыночных отношений // Пути реформирования экономики Украины на современном этапе.: Сб. науч. тр. / Прил. к науч. журн. "Персонал". — 2000. — № 2(56). — С. 195–197.
6. Степанов Д. В. Державне регулювання економіки і правові аспекти формування ринкових відносин суспільства // Дод. до наук. журн. "Персонал". — 2000. — № 4(9). — С. 195–197.

7. Степанов Д. В., Федоренко В. Г. Инвестиции как механизм выхода из кризиса // Антикризисное управление предприятием: проблемы и пути решения в условиях Украины: Сб. науч. тр. / Прил. к науч. журн. "Персонал". — 2001. — № 6(66).

8. Степанов Д. В., Федоренко В. Г. Страхування як складова частина інвестиційного процесу // Економіка України. — 2000. — № 12. — С. 80–83.

9. Федоренко В. Г. Інвестиційний менеджмент: Навч. посіб. — К.: МАУП, 1999. — 184 с.

10. Федоренко В. Г. Створення промислово-фінансових груп і проблеми управління корпоративними права-

ми // Про приватизацію: Держ. інформ. бюл. — 1999. — № 2.

11. Федоренко В. Г., Бондаренко Е. В. Будівництво та інвестиції в Україні. — К.: Знання, 1998.

12. Федоренко В. Г., Гойко А. Ф. Інвестознавство: Навч. посіб. / За наук. ред. В. Г. Федоренка. — К.: МАУП, 2000. — 408 с.

13. Шляхи підвищення інвестиційної діяльності в Україні: Моногр. / В. Г. Федоренко, Д. В. Степанов, О. Г. Чувардинський та ін.; За заг. ред. В. Г. Федоренка. — Ніжин: Аспект-Поліграф, 2003. — 724 с.